

Stoljeće avanturizma - putovanja i avanturizam u 18. stoljeću

Bekavac, Tomislav

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:655304>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij njemačkoga jezika i književnosti i povijesti (nastavnički
smjer)

Tomislav Bekavac

Stoljeće avanturizma – putovanja i avanturizam u 18. stoljeću

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Sumentor: dr. sc. Igor Josipović, poslijedoktorand

Osijek, 2019.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Diplomski studij njemačkoga jezika i književnosti i povijesti (nastavnički
smjer)

Tomislav Bekavac

Stoljeće avanturizma – putovanja i avanturizam u 18. stoljeću

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska ranonovovjekovna
povijest

Mentor: doc. dr. sc. Domagoj Tomas

Sumentor: dr. sc. Igor Josipović, poslijedoktorand

Osijek, 2019.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

12 rujna · 2019.

Tomislav Bekavac, 0122217430
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Rad prikazuje kako se mijenjala percepcija avanturista u 18. stoljeću. Također se analizira kako je došlo do promjene percepcije avanturista u 18. stoljeću i tko je sve zaslužan za nju. U prvom dijelu bavi se pitanjem koji su motivi putovanja i koje vrste putovanja poznajemo u 18. stoljeću. U drugom dijelu bavim se samim pojmom avanturista i kako je on definiran početkom i krajem 18. stoljeća. U trećem dijelu rad se bavi najpoznatijim avanturistima 18. stoljeća kao što su James Cook, Giovanni Casanova, Georg Forster, Johann Wolfgang von Goethe, Heinrich von Preußen i lady Mary Wortley Montagu. U zadnjem dijelu bavi se djelom Daniela Defoea *Robinson Crusoe*, koji je najpoznatiji avanturistički roman 18. stoljeća.

Ključne riječi: avanturizam, putovanja, Robinson Crusoe, James Cook, Casanova, Georg Forster, Goethe, princ Heinrich i lady Montagu

Sadržaj

1. UVOD	1
2. PUTOVANJA U 18. STOLJEĆU.....	3
2.1. MOTIVI PUTOVANJA.....	3
2.2. VRSTA PUTOVANJA U 18. STOLJEĆU.....	4
2.2.1. <i>Istraživačka i znanstvena putovanja</i>	6
2.2.2. <i>Znanstvenoistraživačka putovanja</i>	6
2.2.3. <i>Grand Tour</i>	7
2.2.4. <i>Politička putovanja</i>	8
3. AVANTURIST U 18. STOLJEĆU.....	10
3.1. ZEDLEROVA DEFINICIJA AVANTURISTA.....	11
3.2. ADELUNGOVA DEFINICIJA AVANTURISTA	14
3.3. TRGOVAC KAO AVANTURIST	17
4. AVANTURISTI KOJI SU OBILJEŽILI 18. STOLJEĆE.....	18
4.1. JAMES COOK.....	18
4.2. GEORG FORSTER.....	22
4.2.1. <i>Plemeniti divljak</i>	23
4.2.2. <i>Georg Forster – opis Tahitija</i>	24
4.2.3. <i>James Cook – opis Tahitija</i>	26
4.3. GIOVANNI CASANOVA.....	27
4.4. JOHANN WOLFGANG VON GOETHE.....	29
4.5. HEINRICH VON PREUBEN.....	30
4.6. MARRY WORTLEY MONTAGU	33
5. AVANTURISTIČKA KNJIŽEVNOST 18. STOLJEĆA NA PRIMJERU <i>ROBINSONA CRUSOEA</i>	36
6. ZAKLJUČAK	39
7. POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURE.....	41
8. PRILOZI	44

1. Uvod

Tema putovanja i avanturizma u 18. stoljeću nije novitet. Mnogi povjesničari su se već ranije bavili temom putovanja i avanturizma, ali ovdje treba navesti kako se većina bavila jednom osobom ili skupinom osoba koja su iz sličnih razloga putovala. Naime, u ranom novom vijeku sve je više izvora pisano narodnim jezicima, što za posljedicu ima potrebu da povjesničar razumije više jezika, a uz to treba navesti kako njemački, engleski, hrvatski i ostali jezici nisu isti kao i danas. Sama analiza promjena značenja riječi više je polje istraživanja semantike, nego povijesti, zbog čega se rijetko koji povjesničar bavi problematikom izvornoga značenja riječi. Također, treba navesti da mnoge osobe i pojmovi nisu detaljno ili uopće obrađeni pa je teško naići i na stručnu literaturu na jednom ili dvama jezicima.

Problematika tj. istraživačka pitanja na koja se u ovom diplomskom radu pokušava odgovoriti su sljedeća: kako se putovalo u 18. stoljeću, koji su glavni motivi zbog kojih čovjek napušta svoju domovinu i odlazi na daleke avanture, koje su glavne vrste putovanja, što znači za čovjeka 18. stoljeća pojam avanturista i je li se on mijenjao tijekom 18. stoljeća i kako, tko i što je utjecalo na eventualne promjene i tko je putovao i na kraju koja je uloga književnosti u avanturizmu.

18. stoljeće povjesničarima, sociolozima i ostalim društvenim i humanističkim znanostima je zanimljivo istraživačko područje jer dolazi do razvoja književnog tržišta što je imalo za posljedicu veću količinu knjiga i leksikona na tržištu. U 18. stoljeću možemo zahvaljujući leksikonima i rječnicima pratiti kako se mijenjala percepcija jednog pojma kroz 18. stoljeće pa sve do danas. Na primjeru avanturista će se u ovom radu dati odgovor na pitanje u čemu

je razlika u samom pojmu na početku i kraju 18. stoljeća i kako je do njega došlo.

Uvijek su ljudi putovali, migrirali i doživjeli različite avanture. Od kada čovjek može stajati uspravno on putuje i počinje se širiti po cijelom svijetu. Bez avanturističkog duha, nagona za migraciju i pronalazak boljeg mjesta za život, ne možemo zamisliti kakva bi povijest čovječanstva danas izgledala. Povijest čovječanstva je istovremeno i povijest putovanja. Velika povijesna događanja vežemo za pojam avanturizma i putovanja. Preko velikih migracija čovjeka i širenja u prapovijesti, do kolonizacije Feničana i Grka, velikih seoba naroda sve do velikih geografskih otkrića do danas, putovanja se često nalaze u centru pozornosti i mijenjaju političku kartu svijeta.

Čak i dandanas je pitanje migracije i putovanja veliko političko pitanje. Koji god dio svijeta pogledamo, migracije i putovanje su glavna vijest u novinama. Radi li se o velikom izbjegličkom valu u SAD-u ili u Europi, političke kampanje mnogih danas popularnih političkih opcija svode se na pitanje migracije i vraćanje na staro.

U prvom dijelu rada će se prikazati teorijski dio o putovanjima u 18. stoljeću kao i samom pojmu avanturista. Moderna povijesna istraživanja ne mogu se zamisliti bez uporabe drugih znanosti, zahvaljujući psihologiji, sociologiji, književnosti i genetici će se u prvom poglavlju baviti pitanjem zašto ljudi putuju, tko je putovao i s kojim ciljem. Pogledat će se definicija avanturista s početka 18. stoljeća i s kraja 18. stoljeća, kako bi se vidjelo jeli se promijenila percepcija avanturista i ako da što točno i pokušat će se dati odgovor na pitanje zašto je došlo do promjene. U trećem dijelu diplomskog rada će se konkretno ići na pojedine povijesne ličnosti koje su svojim dijelima i memoarima kao i pustolovinama možemo uzeti za primjer avanturista 18. stoljeća. U zadnjem dijelu će se analizirati pustolovna književnosti 18. stoljeća na primjeru najpoznatijeg pustolovnog romana 18. stoljeća Robinson Crusoe.

2. Putovanja u 18. stoljeću

U ovom djelu diplomskog rada pokušat će se naći odgovor na pitanje kako su ljudi putovali u 18. stoljeću. Prvo ćemo se baviti time zašto ljudi putuju. Mlada znanost arheogenetika ide od pretpostavke da je sama migracija urođena u prirodi čovjeka.¹ Od kada čovjek može uspravno stajati migrira s afričkog kontinenta prema Europi i Aziji pa nakon toga prema ostatku svijeta.² Opaschowski govori kako je nagon za putovanjem „unutarnji nemir i nagon za pokretom, bijeg od svakodnevnice i običajnog kao i želja za tuđinom i daljinom, za nepoznatim i novim“³.

Tijekom povijesti na putovanje se različito gledalo i različito ga se definiralo. Prosvjetiteljstvo gleda na putovanje kao nešto nužno za razvoj prosvjetljene osobe.⁴ Možemo vidjeti i veliku popularnost putovanja i u njemačkom univerzalnom leksikonu *Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste* – pod pojmom *Reisen* nalaze se 93 praktična savjeta kako treba putovati iz čega možemo zaključiti da se mnogo više putovalo nego u prijašnjim stoljećima.⁵

2.1. Motivi putovanja

¹ Johannes Krause, Thomas Trappe, *Die Reise unserer Gene. Eine Geschichte über uns und unsere Vorfahren*. (Berlin: Propyläene, 2019), 7-10.

² Trappe, *Die Reise unserer Gene*, 10-14

³ H. W. Opaschowski, *Umwelt. Freizeit. Mobilität. Konflikte und Konzepte*. 4. Band der Freizeit- und Tourismusstudien, (Opladen: VS, 1991), 33.

⁴ J. Peter Brenner, *Reisen*, u *Handbuch Europäische Aufklärung. Begriffe, Konzepte, Wirkung*, ur. J. B. Metzler (Stuttgar: J.B.Metzler, 2015), 429.

⁵ Brenner, *Reisen* u *Handbuch Europäische Aufklärung*, 435.

Koji su motivi zbog kojeg jedna osoba napusti svoj dom. Prvi motiv koji će se analizirati je *radoznanost*.

U srednjem vijeku je Crkva na radoznanost gledala kao na nagon koji tjera ljude u tuđinu.⁶ Sve do kasnog srednjeg vijeka na radoznanost se gledalo kao na grijeh. Početkom ranog novog vijeka na radoznanost se gleda pozitivno, što možemo zahvaliti prosvjetiteljstvu.⁷

Sljedeći veliki motiv koji je tjerao ljude na putovanja u 18. stoljeću bila je *žudnja za otkrićem*, koja se javljala kao posljedica velikih geografskih otkrića u ranom novom vijeku.

Teoriju o bijegu smo već malo dodirnuli kada smo spominjali Opaschowski koja govori kako je bijeg od svakodnevice tj. potražnja suprotnog od toga motiv za putovanja.⁸

Ovdje treba napomenuti kako je putovanje za vrijeme prosvjetiteljstva bilo i posljedica žeđi za novim znanjem.⁹ Naime, kako su se znanje i informacije mogli samo prenositi fizičkim putem, to je rezultiralo time da je velik broj ljudi teško do njih dolazio.

Naravno, u 18. stoljeću je velik motiv bio i mogućnost za bogaćenjem ili povećanje vlastitog ranga u društvu kroz razne ekspedicije koju su popularne 18. stoljeću. Svi daljnji motivi se donekle križaju s glavnim motivima koji su navedeni.

2.2. Vrsta putovanja u 18. stoljeću

⁶ W. Martens, *Zur Einschätzung des Reisens von Bürgersöhnen in der frühen Aufklärung (am Beispiel des Hamburger 'Patrioten' 1724-1726)*. (Heidelberg: Winter, 1986), 41.

⁷ Brenner, *Reisen*, u *Handbuch Europäische Aufklärung*, 429.

⁸ H. W. Opaschowski, *Umwelt. Freizeit. Mobilität. Konflikte und Konzepte*, 99.

A. Steinecke, *Tourismus. Eine geographische Einführung*. 2. Auflage. (Braunschwei: Westermann, 2011), 46.

T. Petermann, *Folgen des Tourismus*. In: *Studien des Büros für Technikfolgen-Abschätzung beim Deutschen Bundestag (Hrsg.)*: (Berlin: Deutscher Bundestag, 1998), 124-132.

⁹ Brenner, *Reisen* u *Handbuch Europäische Aufklärung*, 431.

Glavno prijevozno sredstvo 18. stoljeća su i dalje kočija i konj. Posljednjih stoljeća u vezi toga se nije mnogo promijenilo osim u pogledu udobnosti i boljeg upravljanju i stabilnosti same kočije.¹⁰

Također se nije mnogo promijenila i sama mreža cesta i tehnika izgradnje novih cesta. U Europi u većini zemalja koristila se slična tehnika kao za vrijeme Rimskog Carstva.¹¹ Pored slabe infrastrukture, postojao je i problem malog broja mostova kao i granica između država koje su otežavale samo putovanje.¹² To su sve bili razlozi da prosječan čovjek u ranom novom vijeku nije putovao.

Naravno, ovdje bismo mogli govoriti i o nasilnim vrstama putovanja kao što su vojnici, bijeg od gladi i ostali razlozi, ali bi to prešlo okvir ovoga rada.

Dalje u tekstu govorit ćemo o vrstama putovanja i nabrojati najpoznatije osobe koje možemo vezati za njih. Treba napomenuti da će se u nastavku rada većina vrsta detaljno analizirati i prikazati osobe koje možemo vezati za tu skupinu.

Prva pomisao na temu putovanja vezanih za rani novi vijek su vjerojatno takozvana *Istraživačka putovanja*. Najpoznatiji istraživač 18. stoljeća je James Cook, o kojem će više biti riječi u nastavku rada. Većinom su uz istraživače išli i znanstvenici koji su imali zadatak opisivati društvo i okoliš novootkrivenih područja. Kasnije u radu ćemo opisati i Georga Forstera koji je zajedno s Jamesom Cookom na njegovom drugom putovanju obišao Tahiti.

Kako je već ranije navedeno, jedan od motiva putovanja bila je žed za znanjem i informacijama. Počelo se javljati u 18. stoljeću s karakterom da se tijekom putovanja dobije novo znanje, takozvani *Grand Tour*. Jedan od najpoznatijih njemačkih književnika 18. stoljeća, Johann Wolfgang von Goethe, bit će uzet kao primjer *Grand Toura*.

¹⁰ Brenner, *Reisen* u *Handbuch Europäische Aufklärung*, 429-430.

¹¹ Isto, 430.

¹² Isto, 430-431.

Također su bila i takozvana politička putovanja. U duhu prosvjetljenog apsolutizma vladari su znali često putovati unutar države i dalje kako bi vidjeli kako narod živi i na osnovi toga mogli donositi bolje odluke.

2.2.1. Istraživačka i znanstvena putovanja

18. stoljeće se još smatra razdobljem velikih geografskih otkrića. U 18. stoljeću bile su organizirane velike ekspedicije s ciljem otkrivanja zadnjih dijelova zemlje koji su još ostali nepoznati Europljanima.¹³ Dijelovi svijeta koje Europljani još nisu do kraja otkrili bili su unutrašnjost Afrike i polovi.

Europljani su bili zainteresirani za daljnje otkrivanje novih područja i kultura na Zemlji zbog političkih i ekonomskih razloga. Kako i kapitalizam i kolonizacija traže daljnje širenje, sve je više država investiralo u velike ekspedicije kako bi se politički i ekonomski sustav širio.¹⁴ Najvažnije ekspedicije u ovom vremenu bile su pod vodstvom Jamesa Cooka koji je vodio tri ekspedicije koje će detaljnije biti opisane u nastavku rada.

2.2.2. Znanstvenoistraživačka putovanja

Znanstvenici su u duhu prosvjetiteljstva žudjeli za novim znanjem. Ovdje nije naglasak na razmjeni znanja nego otkriće znanja. Različiti znanstvenici 18. stoljeća sudjelovali su na ekspedicijama kako bi proširili ili otkrili nova znanja. Znanstvene ekspedicije su se u osnovi razlikovale od ambicija samih znanstvenika i, naravno, u kvaliteti njihovih objavljenih radova.¹⁵

¹³ Brenner, *Reisen u Handbuch Europäische Aufklärung*, 432.

¹⁴ Isto, 432.

¹⁵ Brenner, *Reisen u Handbuch Europäische Aufklärung*, 433.

Jedan od primjera znanstvenika je Carl Linné koji je svojim istraživanjem i radom revolucionirao botaniku, te njegov poznati sustav klasifikacije.¹⁶ Peter Simon Pallas bio je inspiriran Linneovim djelima i objavio je svoje bilješke tijekom svoje ekspedicije u Rusiji i Sibiru pod nazivom *Reise durch verschiedene Provinzen des russischen Reiches (1771-1776)*.¹⁷ U ovu kategoriju možemo svrstati i Jamesa Brucea koji je potragom za izvorom Nila napisao *Travels to Discover the Source of the Nile (1790)*.¹⁸

Naravno, ovdje treba spomenuti i misionarska putovanja koja su služila u neku ruku i kao znanstvena putovanja, iako im to nije primarna svrha. Zahvaljujući njihovim bilješkama donijeli su saznanja o etničkim i geografskim obilježjima.¹⁹

Naravno, treba ovdje spomenuti i Georga Forstera koji je zajedno s Jamesom Cookom sudjelovao na njegovoj drugoj ekspediciji i opisao detaljno biljni svijet i kulture koje je sreo tijekom ekspedicije.

2.2.3. *Grand Tour*

Pored istraživačkih i znanstvenih putovanja čiji je općeniti cilj bilo znanje, u 18. stoljeću javlja se *Grand Tour*. Cilj *Grand Toura* je također znanje, ali ovdje se misli na pojedinca. Pojedinaac ide na putovanje s ciljem da se obogati novim znanjem, obrazuje i razvija svoj karakter.²⁰ Također se išlo s ciljem da od bogatog građanina ili plemića postane odrasla osoba u duhu prosvjetiteljske ideje.²¹

¹⁶ Isto, 433.

¹⁷ Isto, 433.

¹⁸ Isto, 433.

¹⁹ Isto, 433.

²⁰ Brenner, *Reisen u Handbuch Europäische Aufklärung*, 435.

²¹ Attilio Brilli, *Als Reisen eine Kunst was; Vom Beginn des modernen Tourismus; Die >Grand Tour<*, (Berlin: Wagenbach, 2012), 23.

Smatralo se idealnim godinama kada mladić treba otići na *Grand Tour* između 16 i 22 godine.²² Kao ishodi putovanja, prema Brilli, očekivalo se da će mladići doći „hrabriji, s poduzetničkim duhom, mogućnost voditi bogatstvo dali se radilo o vlastitom ili tuđem, da će biti u stanju donositi brze i točne odluke, voditi druge ljude, upoznat s običajima i kulturom, dobro ponašanje, maniri i na kraju znanje stranog jezika“.²³

U 18. stoljeću je *Grand Tour* na vrhuncu i smatra se obveznim dijelom svakog dobrog odgoja i obrazovanja.²⁴ Ljudi koji idu na *Grand Tour* uglavnom imaju za cilj Italiju.²⁵ U širem smislu riječi, krajem 17. i u 18. stoljeću *Grand Tour* smatralo se putovanjem kroz europski kontinent.²⁶

2.2.4. Politička putovanja

Prema Peter Brenenu postoje dvije vrste političkih putovanja u 18. stoljeću. Cilj prvih putovanja bilo je sudjelovanje u velikim političkim događajima koji su se odvijali u 18. stoljeću. Mnogo bogatih građana kao i plemića išlo je krajem 18. stoljeća u Francusku revoluciju vjerujući u njezina načela kao i u Američki građanski rat.²⁷

Velika inspiracija za Francusku revoluciju bio je Marie-Joseph-Paul-Yves-Roch-Gilbert du Motier, Marquis de Lafayette (1757 – 1834) koji je 1777. otišao u SAD i borio se zajedno s njima za neovisnost protiv Velike Britanije.²⁸ Tijekom rata napravio je zavidnu vojnu i političku karijeru i bio inspiracija za Francusku revoluciju.²⁹

²² Brilli, *Als Reisen eine Kunst was; Die >Grand Tour<*, 22.

²³ Isto, 22.

²⁴ Isto, 22.

²⁵ Isto, 22-23.

²⁶ Isto, 23.

²⁷ Brenner, *Reisen*, u *Handbuch Europäische Aufklärung*, 434.

²⁸ Isto, 434.

²⁹ Isto, 434.

Druga vrsta političkih putovanja su ona u kojima su sudjelovali vladari, njihovi prestolonasljednici ili članovi vladajućih kuća s ciljem učvršćivanja političkih odnosa izvan i unutar države.³⁰ Vladari i članovi vladajućih kuća su tijekom tajnih putovanja često koristili kodna imena kako bi mogli neslužbeno razgovarati s drugim vladarima i kroititi politiku izvan očiju dvora i naroda.³¹

Prednosti putovanja bez dvora i ministara su brže putovanje i jeftiniji troškovi. Naravno, nisu plemići sami putovali nego su s njima išli pripadnici dvora čiji je savjet mnogo značio.³²

Naravno, u duhu apsolutizma su nove generacije vladajućih kraljevskih obitelji, htjele pobjeći iz nemobilnosti dvorskog života – *Ancien regime*.³³ Naime, nove generacije kraljevske obitelji počele su čitati i obrazovati se u duhu prosvjetiteljskih ideja što je rezultiralo osjećajem europske zajednice.³⁴

³⁰ Elisabeth Fattinger „Gestaltung und Gewinn einer >>Auftragsreise<<; Karl Graf Zinzendorf in Großbritannien (1768)“, u: *Europareisen politischer sozialer Eliten im 18. Jahrhundert; Theoretische Neuorientierung – kommunikative Praxis – Kultur- und Wissenstransfer*, ur. Hilmar Tilgner (Berlin: BWV, 2002), 129.

Michael Schippan „Die Reise des Prinzen Heinrich von Preußen nach Sankt Petersburg 1770/71“ u: *Europareisen politischer sozialer Eliten im 18. Jahrhundert; Theoretische Neuorientierung – kommunikative Praxis – Kultur- und Wissenstransfer*, ur. Hilmar Tilgner (Berlin: BWV, 2002), 159.

³¹ Schippan „Die Reise des Prinzen Heinrich von Preußen nach Sankt Petersburg 1770/71“, 159.

³² Isto, 159.

³³ Isto, 159-160.

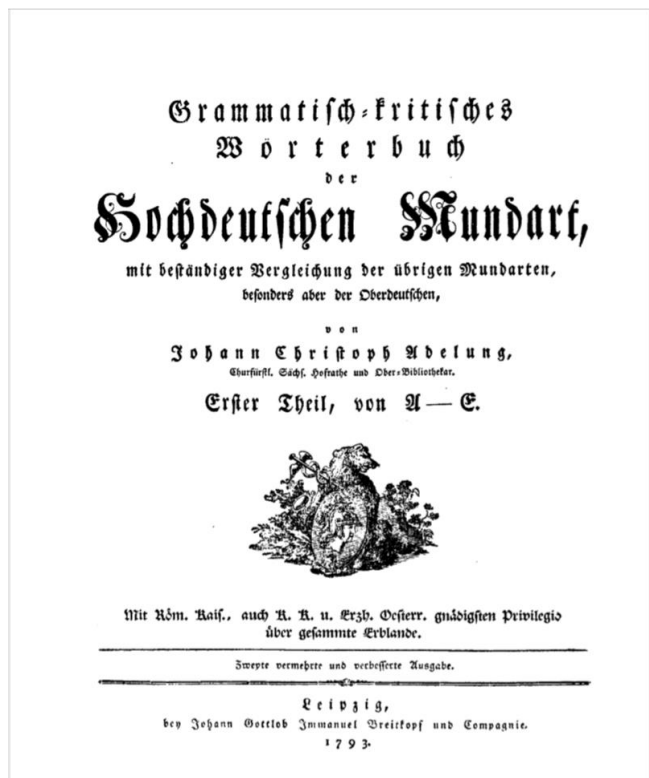
³⁴ Isto, 160.

3. Avanturist u 18. stoljeću

Tko je avanturist? Kako su ljudi početkom i krajem 18. stoljeća mijenjali svoju percepciju prema avanturistima. Kako bismo mogli vidjeti percepciju avanturista na početku 18. stoljeća, koristit će nam njemački leksikon iz 1732. godine *Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, koji je napisao Johann Heinrich Zedler.

Za kraj 18. stoljeća koristit ćemo se njemačkim rječnikom iz 1793. godine *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart*, koji je napisao Johann Christoph Adelung.

Na početku ćemo objasniti kako Zedler opisuje pojam avanturista i koje sve skupine ljudi on ubraja među njih.

Prilog 1. Naslovna strana Adelungovog rječnika *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart*³⁵

Prilog 2. Naslovna strana Zedlerovog leksikona *Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*³⁶

3.1. Zedlerova definicija avanturista

Zedlerov univerzalni leksikon jedan je od najobuhvatnijih enciklopedijskih djela 18. stoljeća. Napisan je u 64 sveska koji sadrže preko 284 000 članaka. Zedler u svojem djelu među mnogobrojnim

³⁵ <http://www.zeno.org/Adelung-1793/K/adelung-1793-00-0000> (pristup: 8. 7. 2019.).

³⁶ <https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&seitenzahl=4&bandnummer=01&view=100&l=de> (pristup: 8. 7. 2019.).

područjima znanja kao što su mineralogija, filozofija, religija, pravo i ekonomija nudi definiciju avanturista koju preuzima iz francuske enciklopedije.³⁷

Specifičnost Zedlerovog leksikona je to što on uspoređuje pojam avanturista kako na njega gledaju Francuzi, Englezi i Nijemci. Tako Zedler piše kako kod Francuza avanturist znači:

„jednog čovjeka koji manje ili ništa nema za izgubiti... koji luta svijetom i doživljava avanturu... koji je naposljetku prevarant i takve ljude treba izbjegavati“³⁸.

Kako možemo vidjeti u prvom opisu avanturista iz Zedlerovog leksikona, avanturistima su se u Francuskoj smatrali ljudi koji nemaju što izgubiti, time se mislilo na ljude nižeg statusa, ljude koji su na margini zakona i međuljudskih odnosa.

Dalje Zedler u svojem leksikonu piše kako se avanturistima prije smatralo ljude koji su sudjelovali na turnirima, takozvane putujuće vitezove.³⁹

Kasnije spominje kako Nijemci gledaju na avanturiste, on spominje u svom leksikonu njemačke i engleske trgovce koji su stvarali društva kako bi lakše trgovali međusobno i olakšali opasna putovanja kao i veću neovisnost od vlasti.⁴⁰

Također spominje kako u Americi tako nazivaju razbojнике na moru koji kod španjolskih luka pljačkaju strane brodove i žive od plijena.⁴¹ Englezi, prema leksikonu, pod pojmom avanturista smatraju dioničare koji ulažu u plantaže u njihovim američkim kolonijama, koji

³⁷ <https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=zedlerinfo&l=de> (pristup: 4. 7. 2019.).

³⁸ Johann Heinrich Zedler, *Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, Erster Band A. – Am. (Halle und Leipzig, 1732), 1: , s.v. „Avanturier“ (Johann Heinrich Zedler). 104-105. (<https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&seitenzahl=91&bandnummer=01&view=100&l=de>)

³⁹ Zedler ,*Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, s.v. „Avanturier“, 679-680.

⁴⁰ Isto, 679-680.

⁴¹ Isto, 679-680.

posuđuju novac velikim vlasnicima plantaža i također napominje kako sličan sistem postoji u Francuskoj.⁴²

Kako možemo vidjeti, Zedler u svojem velikom leksikonu daje sliku avanturista kako društvo gleda na njega. Avanturist je osoba koja je na granici zakona, nema što izgubiti, uz pomoć sreće dolazi do uspjeha.

Također se može vidjeti kako je pod pojmom avanturista početkom 18. stoljeća obuhvaćena velika skupina ljudi – od trgovaca do dioničara pa sve do prevaranata i razbojnika. Naravno, sve ove skupine imaju zajedničko da su vezane za velik rizik, mogućnost velike zarade i da su njihove radnje na margini zakona ili izvan njega.

⁴² Zedler *„Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaftten und Künste*, s.v. „Avanturier, 679-680.

aufs genaueste bedungen hätte. *Lexicon aller Handlung und Gewerbe*, Th. I.
 LES AVANTURES D' APOLLONIUS, *Prince de Tyr*, ist der Titel eines Buchs, davon sich der Verfasser nicht getrauet; es ist aber selbiger Herr le Drun. Eine Rezension davon findet man im *Journal Littéraire* T. II, p. II, n. 11. *Mylis Bibl. Anon.* p. 233.

LES AVANTURES D' ARISTEE ET DE TELLASSE, *histoire galante & heroique*, 1731 in 12; Voll. II. Diese Geschichte hat, ohne seinen Namen zu melden, de *Castre d' Arigny* herausgegeben, dessen Schriften ein nicht geringes Lob verdient haben, ob er sie gleich in seiner Jugend verfertigt hat. Siehe die *Leipzig. Gelehrte Zeitung*, 1731, p. 439. Obiges Buch wird recensirt im *Journal des Sav.* 1731 May n. 6. *Mylis Biblioth. Anonym.* p. 233.

LES AVANTURES DE CALLIOPE, *par M. le B. Paris* 1720 in 12. Der Verfasser ist Herr le Drun. *Mylis Bibl. Anon.* p. 233.

AVANTURES DE DON QUICHOTTE. Die ersten 4 Bände dieses Buchs hat Michael de Cervantes y Saavedra aufgesetzt, und St. Martin soll sie ins Französische übersetzt haben. Nach der Zeit sind noch 6 andere Bände dazu gekommen, welche aus der Spanischen Handschrift Cid Gamedeherg übersetzt worden, und worinnen die Spanischen Anekdoten sehr durchgezogen werden. *Traklameda* hat diese Begebenheiten in 3000 Bänden weiter fortgesetzt; selbige aber sind öffentlich verbrannt worden. *Schelborns Disp. II. de libris combusis.* *Leipzig. Gel. Zeit.* 1727, p. 286, und 1726, p. 204. *Mylis Biblioth. Anon.* p. 232.

LES AVANTURES DE ZELOIDE ET D' AMANZARIFINE. *Contes Indiens, dédiés à Madame la Duchesse d' Anjou*, Paris 1715 in 12. Dieses Buch, dessen Verfasser Herr Paradi ist, hat schon zuvor unter dem Titel: *Les mille et une Faveurs*, die Presse verlassen gehabt. Es ist sehr angenehm zu lesen. *Leipziger Gelehrte Zeit.* 1715 p. 519, und 1716 p. 15. *Mylis Biblioth. Anon.* p. 232.

AVANTURES INCROYABLES, sind aus der Feder des Herrn Abis von Dordelon geflossen, wie er sich denn diese Arbeit selber zujueget in *dialogues des Vivans*, welches Buch er ebenfalls, ohne seinen Namen zu melden, herausgegeben hat. *Mylis Bibl. Anon.* p. 222.

AVANTURIER, oder *Aventurier*, bedeutet bey den Franzosen überhaupt einen Menschen, der wenig, oder gar nicht bekannt ist, welcher auch vielleicht weder Feuer noch Heerd, mithin wenig oder nichts zu verlieren hat; der in der Welt herum zieht, um allerhand Abenteuer, das ist, ungewöhnliche Begebenheiten und Glückfälle zu erfahren; der folglich sich häufig in Sachen mengt, und gemeinlich nur ein Verrüger ist. Ein jeder soll sich vor dergleichen Leuten wohl in Acht nehmen. *Savary Dict. univ. de Commerce.* Auch nennet man sonderlich diejenigen also, welche sich bey denen alten Turnieren gezeigt, und denen sogenannten Scharffrennen begegnet haben. Ferner wurden vor diesem die Engländer nach Deutschland handelnde, und nummeho in eine ansehnliche reiche Curs oder Gesellschaft in Hamburg zusammen gewachsene Kaufleute also genennet, wie sie nämlich zu Anfange des 17ten Jahrhunderts,

da der Waaren-Band noch im Horte war, ihr Glück durch Handlung, unter ihrer Königin Elisabeth Gnade und Schutz, nach Deutschland suchen wollten. In America werden *Avanturiers* eine Art Seeräuber genennet, die vor den Spanischen Häfen denen ausländischen Schiffen aufpassen, und von der gemachten Beute leben, sonst aber keinen beständigen Ort zu ihrem Wohnplatze haben, indem ihr Vaterland da ist, wo sie gute Beute machen können. *Physical Oeconom. Lexic. Th. I.* Sonst heißen die Engländer auch diejenigen *Avanturiers*, welche in den Compagnien; die zur Befehlzung ihrer Americanischen Pflanzstädte aufgerichtet sind, Aktien nehmen. Diese unterscheiden sie von denenjenigen, die sie *Planteurs* nennet, nämlich Einwohner, die daseibst Pflanzungen haben. Die letztern beschäftigen sich mit Pflanzung und dem Landbau, und die andern ziehen ihr Geld aus, und legen es, so zu reden, auf Bodmerey, in Hoffnung der Nahens, den sie davon haben können. Diese hier sind eigentlich diejenigen, die man in Frankreich *Admissionnaires* nennet; jene hingegen nennet man daseibst Einwohner, Pflanzleute und *Concessionnaires*. In diesem Verstande findet man in der Sammlung der Englischen Befehle die *Avanturiers* und *Planteurs* Virginien, die *Avanturiers* und *Planteurs* von Neu-Engelnd, u. s. w. Die Befehle, die wegen dieser neuen Pflanzstädte ergangen sind, unterscheiden stets darinnen die zwey Arten von Interessenten, und stehen ihnen unterschiedene Freyheiten zu. *Savary Dict. univ. de Commerce.*

AVANTURIER, *Aventurier*, *vaisseau Avanturier*, heißt ein Kaufarthens-Schiff, welches Handlung treibt, so weit es die Handels-Compagnie erlaubet, ohne daß es die Erlaubniß davon erhalten hat. *Savary Dict. univ. de Commerce.*

AVANTURNE, ist ein röthlicher Stein, ganz als wie voller Gold-Zitterstein, schön und lieblich anzusehen. Es giebt zwey Sortungen, eine natürliche und künstliche. Die natürliche, so sich in vielen Orten in Frankreich findet, wird gestossen, und unter den Zersand gemengt. Die künstliche ist ein Glas oder ein Gemenge von Kupferstaub, der unter das Glas gemengt werden, weil es über dem Feuer, und im Fluß gelanden. Ein Name ist daher entstanden, weil man es ohngefähr gelunden, als Kupferstaub ohnversehens ins geschmolzene Glas gefallen. Die Schmelz-Künstler brauchen es zu ihrer Arbeit. *Physicalisch. Oeconom. Lex. Th. I.*

Avanziren, s. *Avanciren*.

AVANZO, s. *Avance*.

AVARA, Stadt, s. *Avantza*.

AVARA, Stadt in Armenien, s. *Abaramum*, im I B. p. 46.

AVARAY (Margraf von), s. *Deßfeld*.

AVARES, Volk, s. *Avary*, im II B. p. 2100.

AVARIA, s. *Gaverrey*, im XII B. p. 786; inaltischen Nothhauswurf, im XXIV B. p. 1419 u. ff.

AVARIA, *Lazius*, welcher vom *Ortelio* citiret wird, sagt, daß Ostreich in den *Annalibus* wegen der *Avares*, welche dasselbe befiessen, also genennet worden. *Martiniere Dict.*

AVARIE JUS, das *Gaverrey-Recht*, s. *Gaverrey*, im XII B. p. 786.

AVARIE, AVARIEE, wird bey denen Franzosen von Waaren und Effecten gesagt, die in den Kaufarthens-Schiffen auf ihrer Reise entweder durch Sturm, Schiffbruch, Strandung oder sonstigen beschädiget werden;

Prilog 3. Definicija avanturista u *Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*⁴³

3.2. Adelungova definicija avanturista

⁴³<https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&id=537925&bandnummer=s2&seitenzahl=0345&supplement=1&dateiformat=1%27> (priступ: 8. 7. 2019.).

Adelungov rječnik *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der hochdeutschen Mundart* možemo nazvati prvim znanstvenim rječnikom njemačkog jezika. Rječnik posjeduje 58 500 abecednim redom poredanih natuknica.⁴⁴

Za razliku od Zedlerova leksikona, u Adelungovom rječniku možemo naći malo drugačiju definiciju avanturista. Adelungova definicija, tj. objašnjenje avanturista mnogo je kraće nego Zedlerovo iz čega se može zaključiti da se sam pojam avanturista mijenjao kroz 18. stoljeće.

Adelung u svojem rječniku govori kako je avanturist „onaj koji polazi na avanturu ili nerazumnu sretnu okolnost, koji nema određeni ili razumni način života“.⁴⁵

Možemo vidjeti kako i kod Zedlera i kod Adelunga avanturist ima zajedničku sretnu okolnost i kako je to što radi nerazumno i izvan normi normalnog života.

Za razliku od Zedlerove definicije avanturista, Adelung u tu kategoriju svrstava manju skupinu ljudi: „dobrovoljac u ratu, radnik u rudniku i prekomorski trgovac“⁴⁶.

Zahvaljujući Zedlerovoj i Adelungovoj definiciji avanturista možemo vidjeti da se sam pojam avanturista kao i pogled na njega mijenjao: početkom 18. stoljeća bio je većinom negativan (ljudi koji su izvan zakona), a na kraju 18. stoljeća kod Adelunga vezan je samo za rizik i neobična putovanja i ljude, ali koji nisu izvan zakona.

Jedan od razloga takvog promjena stava su osobe koje su objavljivale svoje memoare i dnevnike što je dovelo do promjene samog pojma. Naravno, i književnost je tu odigrala veliku ulogu što ćemo vidjeti u idućim poglavljima.

⁴⁴ Münchener Digitalisierungszentrum Digitale Bibliothek. <https://lexika.digitale-sammlungen.de/adelung/online/angebot> (pristup: 8.7.2019.).

⁴⁵ Johann Christoph Adelung, *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart*, Erster Theil, von A-E. 1 sv.(Leipzig, 1793-1801), 1: 27, s.v. „Abenteuer“

⁴⁶ Adelung, *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart*, „Abenteuer“, 27.

Das Abenteuer, des — o, plur. ut nom. sing. 1) Ein ungeführer Zufall, woran das Glück mehr Theil hat, als der Verdacht. In dieser Bedeutung ist das Wort noch bey den Handwertern üblich, wo Abenteuer erwarten, oder sein Handwerk auf Abenteuer treiben, so viel heißt, als auf bestellte Arbeit warten, ingleichen Arbeit auf den Kauf vorfertigen. In beyden Fällen bedeutet es so viel, als auf gut Glück arbeiten. 2) Ein seltsamer, wunderbarer oder gefährlicher Zufall, doch meistentheils nur noch in scherzhaftem und verächtlichem Sinne. Ein Abenteuer wagen. Ein Abenteuer bestehen, jetzt nur noch im Schwärze, eine gefährliche, oder doch seltsame Handlung unternehmen. Auf Abenteuer ausgehen, eine lächerliche, mißliche Sache unternehmen.

Anm. 1. Ehedem bedeutete Abenteuer auch, 1) eine herzhafte, männliche That; in welcher Bedeutung es sehr oft im Thuerband vorkommt. 3. B. Kap. 115.

Darumb sol ein yedre Man
Sich Heiner abenthewer understan
Aus Hochfar und eyreler cer.

Und Kap. 57.

Noch so wil ich mein abenthewer
Versuchen gegen dem Geld werth.

Ingleichen die Erzählung einer wunderbaren Begebenheit. Conrad von Würzburg nennet sein Gedicht von Troja, eine Aventure. Der häufige Gebrauch, den die alten Romanenschröber von diesem Worte machten, hat ihm endlich einen verächtlichen Nebenbegriff gegeben. 2) Die Begehung in die Gefahr eines Verlustes, und diese Gefahr selbst. So heißt es 1. B. in der Wiltenbergischen Landesordnung Tit. 11: so wird er darum seine Abenteuer und Gefahr stehen müssen. Und in einer Sächsischen Verordnung von 1482 wird gesagt, daß man den Gastwirthen für ihre Sorge, Abenteuer und Mühe einen ziemlichen Gewinn gönnen sollte. 3) Eine seltsame, wunderbare Erscheinung. So heißt bey dem Dvitz Ebenhewer so viel als ein Wunderthier, und Struppius nennet die Irthümer ein Abenteuer der Nacht. Noch einige andere gleichfalls veraltete Bedeutungen führt Grisch h. v. an.

2. Abenteuer, in der Oberd. Mundart um 1377 Aventäwer, Niederl. Aventure, Dän. Aventure, Schwed. Äfwentyr, bey dem Witel. Aefintyr, kommt seit mehreren Jahrhunderten in den Deutschen und Nordischen Mundarten vor. Die Abstammung dieses Wortes hat die Sprachforscher von jeher sehr gemartert und sie ght auf abenteuerliche Mutmaßungen geführt, wovon man die vornehmsten bey Ihre angeführt findet. Wachter nimmet für drey verschiedene Bedeutungen dieses Wortes auch drey verschiedene Ableitungen an. Wenn er es in der Bedeutung einer tapfern That von dem Goth. Afa, ein Mann, und durren, wagen, herleitet: so scheint ihm das zu Statten zu kommen, daß im Thuerband und dessen Seligenossen ebener und theuerlich beständig so viel als tapfer, und eine theuerliche That, so viel als eine herzhafte That bedeuten. Allein Herr Ihre zeigt v. Afwentyr, daß Wachter in Ansehung des Afa sehr unrecht daran ist. Das natürlichste ist also wohl, daß man es von dem Franz. Avature, und dies von dem Lat. Adventus oder Eventus herleitet, wovon aventura, eventura, adventurarius, eventurare u. s. f. im mittlern Lateine in allen obigen Bedeutungen häufig

B 3

fig

Prilog 4. Definicija avanture u rječniku *Grammatisch-kritischen Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*⁴⁷

Der Abenteuer, des — o, plur. ut nom. sing. der auf Abenteuer, oder thörichte Glücksfälle ausgeht, keine bestimmte und vernünftige Lebensart hat. Ehedem bedeutete es einen jeden, der etwas wagt, auch in einem guten Verstande, z. B. einen Freywilligen im Kriege, einen Gewerken im Bergbaue, einen Kaufmann, und im Engl. ist Adventurer noch jetzt ein Kaufmann, der über See handelt.

Prilog 5. Definicija avanturista rječnika *Grammatisch-kritischen Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*⁴⁸

⁴⁷ <http://images.zeno.org/Adelung-1793/K/big/adelung-1793-01-0026.png> (pristup: 8. 7. 2019.).

⁴⁸ <http://images.zeno.org/Adelung-1793/K/big/adelung-1793-01-0027.png> (pristup: 8. 7. 2019.).

3.3. Trgovac kao avanturist

Kako smo mogli pročitati u definiciju avanturista, u 18. stoljeću se trgovce smatralo avanturistima. Razvojem kapitalističkog ekonomskog sustava u 17. i 18. stoljeću dolazi do sve većeg izražaja jedna posebna skupina ljudi, trgovci. Ovdje treba napomenuti da se pod pojmom trgovca u 18. stoljeću smatrao poduzetnik.⁴⁹

U svojim počecima kapitalizam je bio surov i bez zakona i milosti za konkurenciju. U njegovim počecima nije bilo zakona koji bi zabranjivao monopol što je rezultiralo gušenjem konkurentnosti i većom mogućnosti za gubitak.⁵⁰

Upravo zato što je za poduzetnika u 18. stoljeću pored poduzetničkog duha bila potrebna i određena količina sreće i nedostatak pravila, za razliku od danas, moglo se vrlo lagano obogatiti ili izgubiti sve i to je razlog zbog čega se poduzetnike i trgovce smatralo avanturistima.⁵¹ Upravo iz tih razloga kako bi poduzetnik, tj. trgovac uspio u 18. stoljeću, morao je poduzimati velika putovanja i riskirati svaki dan kako bi zaradio te se njih smatralo avanturistima.

⁴⁹ Georg Ecker „Händler als Helden; Funktionen des Unternehmertums in der Neuzeit“, u: *Historische Zeitschrift* ur. Jürgen Müller (Berlin, 2017) , 1-33.

⁵⁰ Ecker „Händler als Helden“, 1-33.

⁵¹ Isto, 1-33.

4. Avanturisti koji su obilježili 18. stoljeće

U ovom dijelu diplomskog rada pokazat će se za svaku vrstu putovanja jedan primjer iz 18. stoljeća i jedna scena iz njihovih putovanja. Također će se pokazati i osobe zbog kojih su na početku 18. stoljeća avanturisti bili na lošem glasu, iako su njihovi memoari i dandanas rado čitani i zanimljivi određenoj skupini ljudi.

Za primjer istraživačkog i znanstvenog putovanja analizirat će se James Cook i Georg Forster, koji su zajedno putovali po Indijskom i Tihom oceanu.

Za primjer *Grand Toura* uzet će se Johann Wolfgang von Goethe i njegov dnevnik koji je objavio pod nazivom *Italienische Reise*.

Za političko putovanje analizirat će se princa Heinricha von Preußena i njegovo putovanje u Sankt Peterburg.

Također se ne može zamisliti rad o avanturizmu u 18. stoljeću bez Giovannija Casanove koji je do danas ostao u glavama ljudi kao avanturist.

Na kraju ovog dijela analizirat ćemo kako su žene putovale, na primjeru Mary Wortley Montagu i njezinog putovanja u Osmansko Carstvo.

4.1. James Cook

James Cook je najpoznatiji moreplovac u 18. stoljeću. Tijekom svojega života vodio je tri velike ekspedicije (1768. – 1771.; 1772. – 1775.; 1776. – 1779.).⁵² Tijekom svojih ekspedicija James Cook otkrio je istočni dio Australije, Novi Zeland, Havaje i potvrdio postojanje Antarktike.⁵³

⁵² Brenner, „Reisen“, u Handbuch Europäische Aufklärung, 432.

⁵³ A. Grenfell Price, *James Cook; Entdeckungsfahrten im Pazifik; Die Logbücher der Reisen 1768 – 1779*, (Wiesbaden: Maritime press, 2012), 15.

Ovdje treba navesti velike zagonetke 18. stoljeća i probleme prekoceanskih puteva. Iz današnje perspektive mi znamo da postoji Australija, Novi Zeland, Havaji, Antarktika i kako se boriti s bolestima na moru, ali za vrijeme Jamesa Cooka to je sve bilo nepoznato.⁵⁴

Instrukcije koje je James Cook dobio za svoju ekspediciju su bile da putuje preko Rta Horn preko Tahitija kako bi 1769. promatrao prolazak Venere; to je bio službeni dio.⁵⁵ Neslužbeni dio ekspedicije bi počeo nakon što bi završio zadatak službenog dijela. U neslužbenom dijelu je pisalo kako treba provesti istraživanje, postoji li veliki kontinent južno od Tahitija i je li Tasmanov Novi Zeland dio tog kontinenta.⁵⁶

Kada se James Cook vratio s ekspedicije, rekao je kako njegovo otkriće nije veliko. Tijekom njegove prve ekspedicije James Cook kartografirao je Novi Zeland i pokazao da se sastoji od dva velika otoka. Također je pokazao kako da posada izdrži toliko dugo i daleko putovanje.⁵⁷

Cilj druge ekspedicije bilo je otkrivanje južnog kontinenta.⁵⁸ Nakon završetka druge ekspedicije dokazalo se nepostojanje velikih kopnenih masa u južnom dijelu Tihog oceana. Tijekom druge ekspedicije Cook je otkrio mnogo novih otoka u Tihom oceanu. Također je James Cook pokazao kako se jednostavnim metodom može izračunati geografski položaj na Zemlji pomoću sekstanta⁵⁹ i sata.⁶⁰

⁵⁴ Price, *James Cook; Entdeckungsfahrten im Pazifik*, 15-16.

⁵⁵ Isto, 30.

⁵⁶ Isto, 30.

⁵⁷ Isto, 124.

⁵⁸ Isto, 124-130.

⁵⁹ Sekstant je uređaj za mjerenje kutne visine nebeskih tijela.

⁶⁰ Price, *James Cook; Entdeckungsfahrten im Pazifik*, 247.

James Cook je pomoću Sekstanta mjerio udaljenost Sunca od Zemlje i kutne visine Sunca naspram Zemlje. Nakon što se izmjerilo visina se pomoću tablice koju je Cook imao na brodu određivala deklinacija Sunca. Pomoću priloga 7 će se objasniti

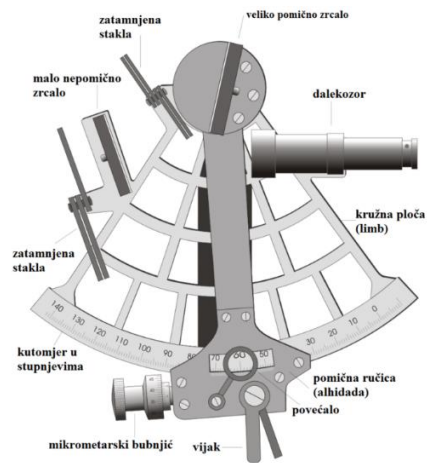
James Cook je 1776. je krenuo na svoju treću i posljednju ekspediciju. Cilj njegove treće ekspedicije bio je otkriti plovni i ekonomski isplativ put od Tihog do Atlantskog oceana. Jedan od problema 18. stoljeća bio je to što je Tih ocean bio slabo istražen.⁶¹

Tijekom svoje ekspedicije James Cook otkrio je Havaje. Tijekom svojeg boravaka na otocima James Cook i njegovi mornari imali su sreće što su došli za vrijeme kada je domorodačkom stanovništvu iz vjerskih razloga bilo zabranjeno ratovati. Ovdje treba napomenuti kako su Havaji do tada bili neujedinjena plemena koja su stalno međusobno ratovala. Ubrzo James Cook i njegovi mornari napuštaju Havaje kako bi nastavili putovati, ali se ubrzo morao vratiti zbog kvara na brodu. Nažalost zbog nesporazuma i zbog prestanka blagdana, zbog kojega domorodci nisu ratovali, došlo je do sukoba između Jamesa Cooka i njegovih mornara i domorodaca, pri čemu su James Cook i nekoliko njegovih mornara ubijeni. Vođa bitke protiv Jamesa Cooka bio je Kamehameha I. koji će ubrzo ujediniti havajska plemena i postati prvi kralj Havaja.⁶²

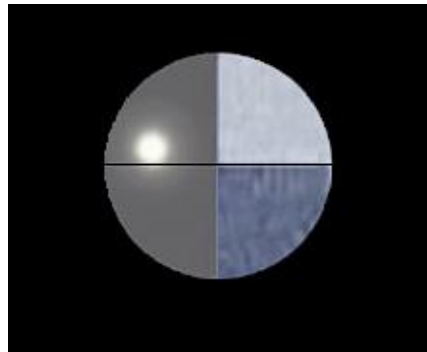
kako se izračunava geografska širina. U dolje u desnom kut vidimo deklinaciju od -22° . Pomoću Sekstanta se izračuna visina kuta Sunca 80° . Sunce stoji na Sjeveru. Pomoću tih informacija se izračuna geografska širina: $-90^\circ - 22^\circ + 80^\circ = -32^\circ$. Pošto je iznos negativan, nalazimo se na 32° južne geografske širine. Kako bi izračunala dužina potrebna su dva sata, jedan koji je podešen na Greenwich Mean Time i drugi koji ide na lokalno vrijeme. Pomoću Sekstanta se treba izmjeriti koliko je kut visine Sunca u određenom vremenu. Na primjer u 8. sati mjerimo visinu kuta $10,5^\circ$ i nakon toga opet čeka poslije podne kada je Sunce opet pod istim kutom na primjer 13:30 opet je pod kutom od $10,5^\circ$. Nakon toga se gleda sredina vremena između ta vremena kada su izmjereni kutovi, u ovom slučaju 10:45. Širina se mjeri kao micanje vremena. Sat se miče svakih 15° prema Zapadu. Iz toga slijedi odstupanje vremena od 12 sati (mjereno u satima) puta 15. Istočna dužina je ako je rezultat manje od 12 sati, ako je veći od 12 sati onda je zapadna dužina. Na primjer. Kako smo gore rekli sredina vremena između vremena kada smo izmjerili dva kuta je 10:45. Znači razlika od 12 sati je 1 sat i 15 minuta, kada pretvorimo u sate 1,25 sati. Dužina iznosi prema tome $1,25 \times 15 = 18,75^\circ$. pošto je 10:45 prije 12 znači da je $18,75^\circ$ istočne geografske dužine (Preuzeto od <https://www.planet-schule.de/sf/multimedia-lernspiele-detail.php?projekt=cook> (preuzeto: 11.7.2019)

⁶¹ Price, *James Cook; Entdeckungsfahrten im Pazifik*, 253-257.

⁶² Isto, 277-349.

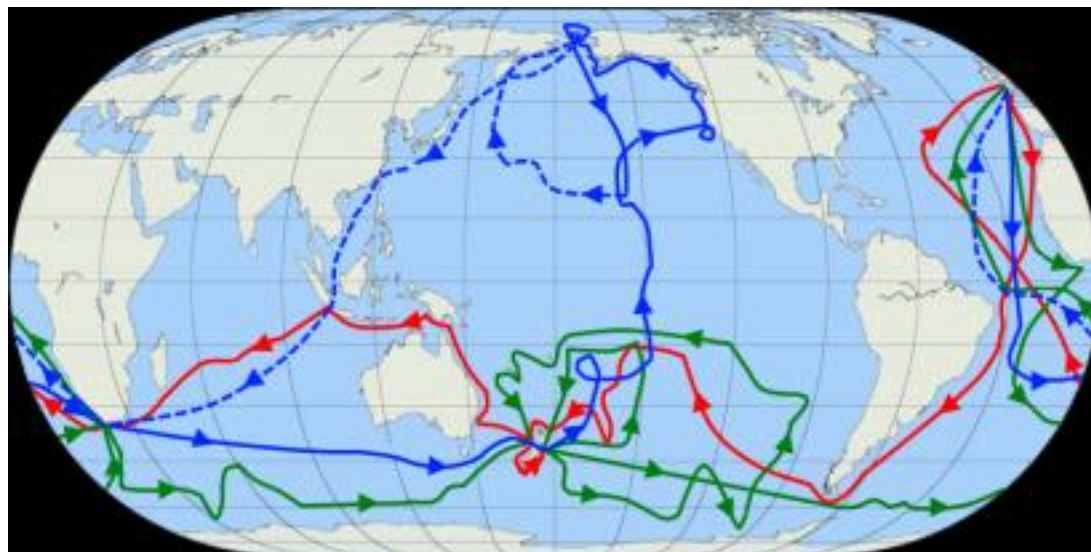
Prilog 6. Dijelovi sekstanta⁶³

Prilog 7. Pogled kroz sekstant⁶⁴

⁶³ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Sekstant> (preuzeto: 11. 7. 2019.)

⁶⁴ <https://www.planet-schule.de/sf/multimedia-lernspiele-detail.php?projekt=cook> (preuzeto: 11. 7. 2019.)

Prilog 8. Karta ruta prve (crvene), druge (zelene) i treće (plave, isprekidane nakon njegove smrti) James Cook ekspedicije⁶⁵

4.2. Georg Forster

Na Cookovoj drugoj ekspediciji (1772. – 1775.) sudjelovali su Reinhold Forster i njegov sin Georg Forster.⁶⁶ Georg Forster je zajedno sa svojim ocem 1777. objavio njegove izvještaje koje je pisao tijekom ekspedicije pod nazivom *Voyage Round the World*, i godinu kasnije na njemačkom jeziku pod nazivom *Reise um die Welt*.⁶⁷

U njemu on precizno daje botaničke i etnografske informacije.⁶⁸ Naime, u početku je bilo planirano da Reinhold Forster pomogne Jamesu Cooku u dijelu s botanikom i kasnijim objavljivanjem njegovih bilješki, ali tijekom ekspedicije došlo je nesuglasja između

⁶⁵<http://rickpotvinflatearth.blogspot.com/2015/09/captain-james-cook-is-not-useful.html> (preuzeto 13.7.2019)

⁶⁶ Brenner, „Reisen“, u *Handbuch Europäische Aufklärung*, 432.

⁶⁷ Isto, 433.

⁶⁸ Isto, 433.

Reinholda Forstera i Jamesa Cooka, što je rezultiralo time da njegov sin Georg Forster preuzima sve više ulogu svog oca.⁶⁹

Georg Forster je tijekom svoje ekspedicije pored botaničkog svijeta opisao i domoroce s kojima se susreo; posebno su poznati njegovi opisi Tahitija. Georg Forster je jedna od rijetkih osoba na ekspediciji koja je pokušala razumjeti tradicije domorodaca i koristila izraz *elde Wilde* – prevedeno znači *plemeniti divljak*.⁷⁰

Prilog 9. *Reise um die Welt* iz 1778.⁷¹

4.2.1. Plemeniti divljak

U prosvjetiteljstvu su postojale dvije vrste divljaka: barbarin i plemeniti. Teoriju o plemenitom divljaku možemo naći kod J. J. Rousseaua. Prema Rousseauu:

⁶⁹ Price, *James Cook; Entdeckungsfahrten im Pazifik*, 125-246.

Georg Forster, *Reise um die Welt auf der Resolution nunter dem Kommando von Kapitän James Cook*, (Hamburg, 2013),ebook.de, Location 458-14485. (ovdje se radi o eknjizi, oni ne koriste stranice nego lokacije)

⁷⁰ Christiane Küchler Williams, *Erotische Paradiese: zur europäischen Südseerezeption im 18. Jahrhundert*, (Göttingen: Wallstein, 2003), 90.

⁷¹ http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/forster_reise01_1778?p=12 (preuzeto: 13. 7. 2018.)

„plemeniti je divljak esencijalni element prirodnog stanja... a prikazuje plemenito, veselo i razdragano, kako bezbrižno tumara šumama i poljima... traži hlad pod drvetom hrasta, gasi žeđ na prvom potoku i savija ležaj u podnožju istog stabla koje mu je priskrbilo obrok“⁷²

Također i znači život u skladu s prirodom, što možemo naći i kod Defoova romana *Robinson Crusoe* o kojem će kasnije biti riječ u ovome radu. Pod pojmom *divljak* smatra se čovjek koji živi *istinsko stanje* kao izvorni čovjek.⁷³ Naime, u 18. stoljeću dolazi do ideje kako je priroda izvor dobrote i sve što je u skladu s prirodom dobro. Također dolazi do pitanja čovjekove usamljenosti, što će biti kasnije motiv u mnogim robinsonadama gdje se često radnja odvija na usamljenom otoku ili nekom drugom dijelu svijeta.⁷⁴ Također Rousseau pomoću termina *plemeniti divljak* objašnjava koja je razlika između životinja i ljudi.

„Čovjeka od životinja ne dijele samo razum i govor, kako su mislili Aristotel i neki drugi mislioci prije Rousseaua, nego prije toga svojstvo slobodnog djelovanja (*qualité d’agent libre*) i sposobnost usavršavanja (*faculté de se perfectionner*)“⁷⁵

4.2.2. Georg Forster – opis Tahitija

Georg Forster sudjelovao je, kako je već ranije navedeno, na Cookovoj drugoj ekspediciji. Tijekom ekspedicije su neko vrijeme bili

⁷² Zdravko Perić, „Politička psihologija Rousseauova »plemenitog divljaka«, *Filozofska istraživanja*, Vol. 37 No. 1, (2017), 154.

⁷³ Perić, „Politička psihologija Rousseauova »plemenitog divljaka«, 154.

⁷⁴ Isto, 154.

⁷⁵ Isto, 154.

i na Tahitiju. Georg Forster nam daje detaljan opis Tahitija što se tiče okoliša i prirode.

„ Waldgekrönte Berge erhoben ihren stolzen Gipfel ... unzählbaren Palmen beschattet, ...“⁷⁶

Također nam Georg Forster dalje detaljan opis što su domoroci nosili i kako su ih pozdravljali.

„Zwei fast ganz nackte Leute, mit einer Art von Turban auf dem Kopfe und mit einer Schärpe um die Hüften...wiederholten lauten Tayo!!“⁷⁷

Prema opisu ljudi i krajoliku, Forster definira Tahiti kao raj na zemlji. Iako Georg Forster opisuje „raj na zemlji“, on pokušava biti što više objektivniji kod opisivanja domorodaca.

Kako smo mogli vidjeti u prethodnom citatu, Georg Forster dolazi do zaključka kod svojeg prvog posjeta Tahitiju da su domoroci gostoljubiv narod. Kasnije tijekom svojeg boravka opisuje i negativne strane otočana. Navodi kako su pljačkali Europljane.

Također ovdje treba navesti kako Forster estetski opisuje svakog važnog stanovnika Tahitija i na osnovi vanjskog izgleda zaključuje o karakteru.⁷⁸ Georg Forster je na početku vjerovao kako su idealni uvjeti stvorili i idealno društvo, ali ubrzo shvaća kako i na Tahitiju postoje društvene elite. On to shvaća kada gleda debelog muškarca koji lijeno leži i hrane ga njegove sluškinje.⁷⁹

⁷⁶ Forster, *Reise um die Welt*, Location 3403.

⁷⁷ Forster, *Reise um die Welt*, Location 3410.

⁷⁸ Isto, Location 3424-3444.

⁷⁹ Isto, Location 4020.

Georg Forster ubrzo otkriva kako postoji društvena hijerarhija i razlike između njih. Tako on opisuje kako su plemstvo i kralj „puniji“ i manje gostoljubivi nego srednji i niži sloj društva.⁸⁰

Georg Forster opisuje kod svojeg drugog posjeta Tahitiju mnogo više prostituciju žena. Prvenstveno mu se gadi što muškarci tjeraju svoje žene na prostituciju s mornarima kako bi se obogatili.⁸¹ Sredstvo plaćanja je bilo crveno pero.⁸²

Posebno je zanimljiv drugi posjet Tahitiju, gdje možemo vidjeti da ga Georg Forster i dalje opisuje kao raj na zemlji, ali ovaj put opisuje i tamnu stranu Tahitija što možemo vidjeti na ranijem primjeru prostitucije. Također tamnu stranu možemo vidjeti i u njihovom drugom posjetu kralju Tahitija gdje dolazi do nesporazuma s kraljem i visokim plemstvom.⁸³ Veliki doprinos Georga Forstera je bio što je pored postojanja klasnih sistema Tahitija otkrio da postoji sličan sistem europskom feudalizmu. Također postoji i na Tahitiju sistem vazalstva i otkrio je paralele s europskim civilizacijama.⁸⁴

Georg Forster dolazi do zaključka kako postoji rang civiliziranosti naroda. Uzima za to primjer kanibalizma na koji gleda kao na zajedničko svojstvo svih naroda. Prema njemu su narodi koji žive na Novom Zelandu manje civilizirani od Tahitija, jer na Novom Zelandu još uvijek postoji kanibalizam.⁸⁵

4.2.3. James Cook – opis Tahitija

James Cook je Tahiti više puta posjećivao i pisao u mnogo većem vremenskom rasponu nego Georg Forster, iako kod Georga

⁸⁰ Forster, *Reise um die Welt*, Location 4184-4286.

⁸¹ Isto, Location 7478 – 7509.

⁸² Isto, Location 5562.

⁸³ Isto, Location 8147.

⁸⁴ Isto, Location 8004 – 8370.

⁸⁵ Isto, Location 6251,8139-8153,9110,9140,10937,11133.

Forstera imamo detaljniji opis u nekim stvarima od Jamesa Cooka. Kao i kod Forstera, nalazimo opis prirode i okoliša Tahitija.⁸⁶

Čak i kod Jamesa Cooka možemo iz konteksta pročitati da i on smatra Tahiti rajem. I kod njega možemo naći mišljenje kako bi čovjek trebao živjeti u skladu s prirodom i da bi ga ona trebala hraniti.⁸⁷ James Cook također napominje kao i Forster društvenu hijerarhiju, ali za razliku od njega napominje kako srednji sloj slobodnije živi od Europljana zbog slabe moći kralja.⁸⁸ James Cook također piše i o prostituciji te kako je to došlo trgovanjem s kršćanima.⁸⁹

4.3. Giovanni Casanova

Giovanni Casanova možda je i najpoznatija osoba 18. stoljeća. Iako njegovo ime vežemo za pojam ljubavnika, njegov život i razlog zašto ga za to vežemo većini ljudi je nepoznat. Još jedan pojam koji vežemo za njegovo ime je avanturist. U ovom diplomskog radu će biti naglasak na aspektu avanturista.

Casanova objavljuje tijekom svojega života svoje memoare. Zahvaljujući njegovim memoarima, lik Casanove ulazi u svjetsku svijest kao najveći ljubavnik i veliki avanturist 18. stoljeća. Uspjeh njegovih memoara možemo vidjeti na podatku da se već u 19. stoljeću lik Casanova pojavljuje u mnogobrojnim romanima i što su njegovi memoari već u 19. stoljeću prevedeni na 22. jezika.⁹⁰

Kako je već ranije navedeno kod definicije avanturista, vidjeli smo da postoji aspekt avanturista kao prevaranta. Giovanni Casanova je putovao po Europi i prenoćio kod različitih plemića ili drugih visoko pozicioniranih ljudi u društvu. Zašto su plemići primali ljude kao što

⁸⁶ Price, *James Cook; Entdeckungsfahrten im Pazifik*, 38-42.

⁸⁷ Isto, 49.

⁸⁸ Isto, 57.

⁸⁹ Isto, 163.

⁹⁰ Annemarie Leibbrand-Wettley, *Formen des Eros. Kultur- und Gesitesgeschichte der Liebe*, (Freiburg und München, 1972), 293.

je Casanova? Iz jednog jednostavnog razloga – dosade.⁹¹ Naime, kada Casanova stupa na svjetsku scenu velesile u tom vremenu nisu bile zaokupljene ratovima. Naravno, Casanova je imao talent kako bi pridobio ljude na svoju stranu. Njegov život mnogi smatraju kao san svakog muškarca, putujete svijetom, živite u skupim dvorcima, imate kontakt s važnim ljudima i ljubavnik ste mnogim ženama. Na vrh svega niti jedna država, kralj, car ili karma vas pri tome svemu ne može zaustaviti. To su sve razlozi zbog kojih Casanovu često nazivamo i avanturistom.

Kako bi se dočarao Casanovin život, analizirat ćemo jednu od najpoznatijih epizoda u njegovom životu. Riječ je o bijegu iz venecijanskog zatvora.⁹² Naime, Casanova je vjerojatno zbog odnosa s M. M. bio bačen u tamnicu. Casanova je u to vrijeme bio venecijanski poslanik i bilo je zabranjeno imati odnos s drugim poslanicima zemalja. Casanova dolazi u kontakt s još jednim zatvorenikom Balbijem i oni međusobno šalju šifrirana pisma.⁹³ Casanova uspije krijumčariti spravu za bušiti što ju je sam napravio, sve do Balbija. Bijeg se ipak uspostavio težim nego što su oni planirali jer Casanovin cimer Soradaci ih je izdao.⁹⁴ Casanova je uspio zahvaljujući praznovjerju i naivnosti drugih zatvorenika uvjeriti ih da je Balbi poslanik neba kada je on otvorio vrata svoje ćelije.⁹⁵ Usprkos opasnostima Casanova je uspio sigurno pobjeći preko krovova zatvora.⁹⁶

⁹¹ Stefan Zweig, *Gesammelte Biografien: Marie Antoinette, Romain Rolland, Casanova, Magellan, Maria Stuart, Nietzsche, Dostojewski, Erasmus, Sigmund Freud, Charles Dickens und mehr*, (e-artnow, 2015), Location 15082-15087.

⁹² Giacomo Casanova, *Geschichte meines Lebens*, preveo: Heinrich Conrad, (eClassica, 2012), Location 6054.

⁹³ Casanova, *Geschichte meines Lebens*, Location 20313-20481.

⁹⁴ Isto, Location 20706.

⁹⁵ Isto, Location 20796-20830.

⁹⁶ Isto, Location 20920-21054.

Čitajući Casanovine memoare možemo vidjeti da je tijekom svojeg života mnogo putovao, živio jako rizično i uz pomoć sreće prolazio kroz život što su sve pojmovi koje vežemo za avanturista.

4.4. Johann Wolfgang von Goethe

Johann Wolfgang von Goethe je jedan od najvažnijih i najpoznatijih njemačkih književnika. Goethe je zajedeno s Friedrichom Schillerom vodio dva književna razdoblja njemačke povijesti, riječ je o *Sturm und Drang* i *Weimarer Klassik*. Dva najznačajnija djela koja je Goethe napisao bila su *Die Leiden des jungen Werther* i *Faust*. Goethe slovi u njemačkoj književnosti kao univerzalni genije. Tijekom svojeg života bavio se politikom i fizikom. On je jedan od rijetkih književnika u povijesti njemačke koji je pisao i drame, roman i liriku.⁹⁷

Tijekom svojega života Goethe je često putovao i bio u kontaktu s mnogobrojnim književnicima i političarima 18. stoljeća. Najvažnije putovanje za njemačku književnost koju je Goethe napravio bilo je njegovo putovanje u Italiju. Kada se Goethe vratio iz Italije, to se smatra početkom *Weimarer Klassik* u njemačkoj književnosti. Tijekom svojega života objavio je svoj dnevnik pod naslovom *Italienische Reise*. Za razliku od Giovannija Casanove, Jamesa Cooka i Georga Forstera neće se analizirati scena iz Goetheovog putovanja nego će biti naglasak na obrazovni dio putovanja.⁹⁸

Tijekom svojeg boravka u Italiji Goethe se fokusira na umjetnost, prirodu i čovjeka. Goethe je tijekom svojeg putovanja po

⁹⁷ Alfred Schmitz, *Johann Wolfgang von Goethe*, Planet Wissen https://www.planet-wissen.de/geschichte/persoenlichkeiten/johann_wolfgang_von_goethe/index.html (izvor: 9.9.2019)

⁹⁸ Matthias Buscheimer, Kai Kauffmann, *Einführung in die Literatur des Sturm und Drang und der Weimarer Klassik*, (Darmstadt,2010), Location 96-106.

Italiji došao u dodir s antičkom kulturom.⁹⁹ Tijekom svojeg boravka u Veneciji Goethe je skupljao književna dijela i povijesne knjige koje vežemo uz Apeninski poluotok.¹⁰⁰ Goethe tijekom svojeg boravka u Rimu dolazi do zaključka da nije dovoljno samo vidjeti umjetničko djelo nego i znati nešto o navedenom djelu kako bi se moglo u potpunosti u njemu uživati.¹⁰¹ Inspiriran svim lijepim umjetničkim djelima Goethe počinje tijekom svojeg boravka u Italiji pisati djela koja ćemo kasnije brojati u *Weimarer Klassik*. Tijekom svojeg boravka, kako smo već ranije naveli, Goethe se bavio i prirodom. Goethe je pokušao tijekom svojega boravka u Italiji što detaljnije opisati biljni svijet.¹⁰² Možda i najzanimljiviji dio Goetheovog putovanja po Italiji je njegov pokušaj analiziranja ponašanja i karaktera Talijana. Također pokušava i opisati svakodnevicu ljudi, zbog čega je posjećivao sudove¹⁰³, kazališta¹⁰⁴ i crkve¹⁰⁵.

Kako možemo vidjeti, Johan Wolfgang von Goethe je tijekom svojeg boravka u Italiji došao u dodir s ljudima i kulturom, što je jedan od ciljeva *Grand Toura* zbog kojega se mladiće slalo za Italiju.

4.5. Heinrich von Preußen

Heinrich von Preußen je bio sin Friedricha I. koji je bio na prijestolju Pruske u prvoj polovici 18. stoljeća. Naime, Heinrich je uvijek bio u sjeni svojeg starijeg brata Friedricha Velikog.¹⁰⁶ Heinrich je tijekom svojega života bio poznat kao vrsni vrhovni zapovjednik vojske, jer u Sedmogodišnjem ratu nije izgubio ni jednu bitku.¹⁰⁷ U

⁹⁹ Johann Wolfgang von Goethe, *Italienische Reise*, (e-artnow, 2015), str. 68

¹⁰⁰ Goethe, *Italienische Reise*, 74.

¹⁰¹ Isto, 92.

¹⁰² Isto, 26.

¹⁰³ Isto, 306.

¹⁰⁴ Isto, 120.

¹⁰⁵ Isto, 96.

¹⁰⁶ Schippan „Die Reise des Prinzen Heinrich von Preußen nach Sankt Petersburg 1770/71“, 161.

¹⁰⁷ Isto, 161.

ovom dijelu diplomskog rada analizirat ćemo Heinrichovo putovanje u Sankt Peterburg u posjet Ruskom Carstvu.

U 18. stoljeću je Rusija dobivala sve više značaja na europskoj političkoj karti. Za vrijeme Petra I. je Rusija postala sve sličnija europskim državama.¹⁰⁸ Zahvaljujući kultu Petra I. i Katarine Velike je Rusija u drugoj polovici 18. stoljeća postala popularno odredište mladih plemića iz europskih vladajućih kuća.¹⁰⁹

Princ Heinrich von Preußen je bio dvaput u posjeti Rusiji – 1770./1771. i 1776.¹¹⁰ Odnos Katarine Velike i princa Heinricha ima svoje korijene u njihovom djetinjstvu. Naime, prema memoarima Katarine Velike, ona i Heinrich bili su u bliskom odnosu, čak su trebali biti zaručeni.¹¹¹ Kada je Heinrich došao u posjet ruskoj carici Katarini Velikoj, gostoljubivo je bio dočekan, iako je u Sedmogodišnjem ratu vodio rat protiv njezine obitelji.¹¹² Kako Katarina kasnije piše, svaki dan su se viđali i razgovarali o starim vremenima.¹¹³ Heinrichov posjet Rusiji je imao više značaja nego samo posjet staroj prijateljici; imao je i politički kontekst. Naime, tijekom posjeta Švedskoj Heinrich je uspio nagovoriti švedsku kraljicu Luise Urlike da sklope privremeni mirovni sporazum s Rusijom i da imaju mekšu politiku prema Rusiji, na osnovi čega ga je i Katarina pozvala neformalno u Rusiju.¹¹⁴ Katarina i Heinrich uspjeli su svojim političkim igrama natjerati Friedricha II. da dozvoli Heinrichu da posjeti Rusiju 1771.¹¹⁵

Grof Viktor Friedrich von Solms-Sonnenwalde je bio pruski diplomat u Rusiji, on je 1771. poslao pruskom kralju Friedrichu II.

¹⁰⁸ Isto, 160.

¹⁰⁹ Isto, 160.

¹¹⁰ Isto, 161.

¹¹¹ Isto, 163.

¹¹² Isto, 163.

¹¹³ Isto, 163.

¹¹⁴ Isto, 164-165.

¹¹⁵ Schippan „Die Reise des Prinzen Heinrich von Preußen nach Sankt Petersburg 1770/71“, 165.

pismo s *Journalom*¹¹⁶ koji opisuje Heinrichovo putovanje tijekom njegovog boravka u Rusiji.¹¹⁷ Iako je Solms posvetio *Journal* putovanjima Heinricha kroz Rusiju, ipak ne možemo iščitati političke pregovore između Heinricha i Katarine Velike iz dva razloga.¹¹⁸

Prvi razlog je što su razgovori o političkim temama između Heinricha i Katarine bili privatno u četiri oka, pa ne možemo zaključiti o čemu je bilo riječ, nego samo o događanjima nakon 1771. godine između Rusije i Pruske, npr. podjele Poljske.¹¹⁹

Drugi razlog je bio što ni kralj, a ni Heinrich nisu vjerovali Solmsu, mislili su da više zastupa ruske nego pruske interese.¹²⁰

Sami *Journal* nam više može služiti kao informativan letak, naime u njemu samo piše kronološki redoslijed Heinrichova putovanja.¹²¹ Iz *Journala* možemo iščitati kako se Heinrich često nalazio s Katarinom i britanskim diplomatom Charlesom, 9. lordom Catharctom.¹²²

Kako je već ranije navedeno, ne možemo mnogo saznati iz prve ruke o temama kojima su govorili Heinrich i Katarina, ali vjerojatno je bila tema Poljska. Naime, nakon povratka Heinricha iz Rusije 1771., Rusija i Pruska već su iduće godine dogovorile brzu podjelu Poljske 1772. godine. Katarina Velika je govorila kako je sama podjela bila prvobitna ideja princa Heinricha.¹²³ Još jedan dokaz da je Heinrich u svojem posjetu Rusiji imao veze s podjelom Poljske

¹¹⁶ *Journal du séjour de Son Altesse Royale Monseigneur le Prince Henri de Prusse en Russie* (izvor: Schippan „Die Reise des Prinzen Heinrich von Preußen nach Sankt Petersburg 1770/71“, 166.)

¹¹⁷ Schippan „Die Reise des Prinzen Heinrich von Preußen nach Sankt Petersburg 1770/71“, 166.

¹¹⁸ Isto, 166.

¹¹⁹ Isto, 166-167.

¹²⁰ Isto, 167.

¹²¹ Isto, 167.

¹²² Isto, 168.

¹²³ Schippan „Die Reise des Prinzen Heinrich von Preußen nach Sankt Petersburg 1770/71“, 169.

je što su ga u Rusiji posjetila braća Černyšev koja su bila za aneksiju Poljske zbog vlastitih ekonomskih razloga.¹²⁴

Pored teme Poljske Heinrich je gledao kao svoju zadaću da osigura posredničku poziciju između rata Rusije i Osmanskog Carstva, ali je Katarina odbila zbog mnogobrojnih pobjeda njezine vojske i nije smatrala nužnim da se Pruska miješa u rat i pregovore.¹²⁵

Heinrich je tijekom svojega boravka posjetio mnoga kulturološka događanja i sudjelovao na pravoslavnoj liturgiji.¹²⁶ Tijekom svojeg povratka donio je dnevnik Petra Velikoga, koji je kasnije preveden na francuski i njemački jezik.¹²⁷ Sam Heinrichov posjet je bio važan što se tiče podijele Poljske iako je Heinrich vjerojatno više uživao, kako piše u razgovorima, s Katarinom Velikom i u kazališnim predstavama.¹²⁸

Prvo putovanje u Sankt Peterburg 1770. – 1771. princa Heinricha spada u diplomatska putovanja koja su provodila pripadnici kraljevskih dinastija koja su imala pored političkog aspekta i snažan i kulturološki aspekt i *Ancien régime* koji nažalost nije dovoljno istražen.

4.6. Marry Wortley Montagu

Lady Mary Wortley Montagu bila je rođena u aristokracijskoj engleskoj obitelji, što je omogućilo da se sama obrazuje zahvaljujući velikoj biblioteci svojeg oca.¹²⁹ Iako je njezin otac bio protiv vjenčanja, udala se za Edwarda Worleya Montagu preko kojega je

¹²⁴ Isto, 170-171.

¹²⁵ Isto, 171.

¹²⁶ Isto, 172-178.

¹²⁷ Isto, 179-180.

¹²⁸ Isto, 180.

¹²⁹ Peter Michelsen, „Die Reisen der Lady. Zu den türkischen Briefen der Lady Mary Montagu“, *Arcadia: Zeitschrift für vergleichende Literaturwissenschaft* 16. (1981), 242-265.

došla u kontakt s kulturološkim elitama Engleske.¹³⁰ Nakon što je njezin muž postao poslanik Engleske za Osmansko Carstvo, putovala je zajedno s njim i svojim sinom preko godinu dana na Balkanu.¹³¹

U ovom dijelu ćemo se baviti pismima koja je Mary Wortley Montagu pisala tijekom putovanja kroz Osmansko Carstvo. Mary Wortley Montagu je tijekom svog boravka pisala pisma prijateljima i obitelji i na temelju toga kome je pismo upućeno, opisivala je drugačije stvari.

Kada Mary Montagu piše Abbé Conti, piše o političkim zbivanjima i teološkim temama. Tijekom njenog posjeta Adrianopelu piše Conti o Židovima i njihovu utjecaju na osmansku ekonomiju.

„I observed most of the rich tradesmen were Jews. That people are in incredible power in this country. They have many privileges above all the natural Turks themselves...“¹³²

Kada Mary Montagu piše piscu Alexanderu Popeu, piše književnim i poetskim načinom što možemo vidjeti iz njezina opisa Beograda.

„I am in the middle of a wood, consisiting chiefly of fruit-trees, watered by a vast number of fountains, famous for the excellency of their water, and divided into many shady walks, upon short grass, that seems to be artificial...“¹³³

Lady Mary Montagu je najpoznatija ipak po svojim opisima harema i života žena u njemu. Tako ona opisuje žene u haremu

¹³⁰ Claudia Opitz, „Kulturvergleich und Geschlechterbeziehungen in der Aufklärung. Lady Mary Montagus 'Briefe aus dem Orient'“ u *Was sind Frauen? Was sind Männer? Geschlechterkonstruktionen im historischen Wandel*. Ur. Christiane Eifert, Angelika Epple i Martina Kessel. (Frankfurt a. M., 1996.) 156-175.

¹³¹ Clare Brant, *Mary Wortley Montagu Letters*, (London, 1992), 34.

¹³² Brant, *Mary Wortley Montagu Letters*, 135.

¹³³ Brant, *Mary Wortley Montagu Letters*, 144.

precizno, prvenstveno njihov fizički izgled zbog čega se dobiva dojam da su žene u haremu ravnopravne ženama na europskim dvorima. Lady Mary Montagu opisuje život u haremu kao raj za žene što možemo vidjeti po njezinom pismu grofici Bristol.

„... der türkischen Damen beklagen, die vielleicht freier sind als alle Frauen der Welt und als einzige ein Leben ununterbrochenen Vergnügens führen, jeglicher Sorge enthoben.“¹³⁴

Lady Montagu i kasnije lady Elizabeth Craven, koja je također bila u Osmanskom Carstvu, kao žene su opisivale njihova putovanja i poglede na svijet. Zahvaljujući pismima Mary Montagu možemo vidjeti harem i politički i kulturni život Osmanskog Carstva iz ženske perspektive. Također ovdje treba napomenuti kako je za ženu u 18. stoljeću bilo teško putovati i žene koje su putovale većinom su pripadale višim slojevima i bile pratnje svojim muževima.

¹³⁴ Mary Wortley Montagu, *Briefe aus dem Orient; Frauenleben im 18. Jahrhundert*, prir. i prev. Gabriele Habinger, (Wien, 2006), 199.

5. Avanturistička književnost 18. stoljeća na primjeru *Robinsona Crusoea*

Kako je ranije navedeno i objašnjeno, tijekom 18. stoljeća mijenjala se percepcija avanturista. U ovom diplomskog radu ide se od pretpostavke da je na to utjecala književnost i objavljeni memoari i dnevnici poznatih avanturista koji su objavljeni u 18. stoljeću. Zahvaljujući razvoju kapitalizma u 18. stoljeću dolazi do razvoja tržišta knjigama što rezultira masovnom proizvodnjom knjiga i većom dostupnosti.¹³⁵

U ovom dijelu ćemo obraditi najpoznatiji avanturistički roman 18. stoljeća *Robinson Crusoe* Daniela Defoea. Inspiracija za *Robinson Crusoe* je engleski pomorac Alexander Selkirk.¹³⁶ Daniel Defoe je vjerojatno saznao za Alexandera Selkirka iz engleskih novina *The Englishman* u kojima je Richard Steele u 26. broju 1713. godine napisao članak o Alexanderu Selkirku.¹³⁷

Robinson Crusoe je objavljen 1719. godine i stekao je veliku popularnost zahvaljujući svojem jednostavnom jeziku i priči.^{138, 139} Naime, Defoe u njegovom romanu predstavlja *Robinson Crusoe* da su napisana kao sjećanja ili dnevnik samog Robinsona. *Robinson Crusoe* je djelomično i politički nastrojen roman što možemo vidjeti i na početku samog romana.

Robinson napušta kuću svojih roditelja kako bi doživio pustolovine, iako su ga njegovi roditelji, prvenstveno otac, upozoravali da je to ludost. Otac, naime, govori mladom Robinsonu

¹³⁵ Jürgen Fohrmann, *Abenteuer und Bürgertum. Zur Geschichte der deutschen Robinsonaden im 18. Jahrhundert.* (Stuttgart, 1981), 44.

¹³⁶ Vladimir Jelkić, „Robinson Crusoe kao odgovorni gospodar“, *Acta Iadertina*, 15 No. 1 (2018), 80.

¹³⁷ <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/0ebbf811-57db-4cae-b44e-31d0005c1db2> (pristup: 8. 7. 2019.).

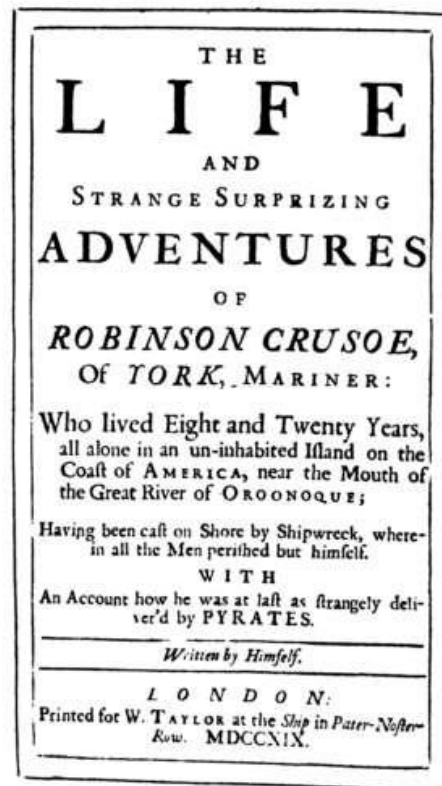
¹³⁸ Jelkić, *Robinson Crusoe kao odgovorni gospodar*, 80.

¹³⁹ Kristina Žeko, „Pustolovni dječji romani“, *Život i škola*, Vol. LIV No. 19, (2018), 66.

kako je on pripadnik srednje klase, tj. najbolje klase. U srednjoj klasi bi htjeli biti i carevi, plemići i prosjaci, naime u srednjoj klasi ne možeš tako lako osiromašiti da bi spao na prosjački štap i nemaš toliko briga koliko carevi i kraljevi imaju. Kroz cijeli roman možemo pratiti kako Robinson upada iz jedne nevolje u drugu iz tog razloga što napušta udobnost srednje klase i usuđuje se ići u pustolovinu. Robinson nakon napuštanja kuće roditelja doživljava razne pustolovine u Africi, Portugalu i na kraju u Brazilu. U ovom dijelu romana možemo vidjeti način gledanja ljudi iz 18. stoljeća na druge narode i kulture, prvenstveno pogled na pitanje robovlasništva, crnačkog afričkog stanovništva i domorodaca Amerike. Robinson tijekom svojeg života u Brazilu posjeduje velike plantaže koje vode robovi. Naravno, u romanu nalazimo i tematiku prosvjetiteljstva čovjeka koji vlada nad prirodom. Nakon što nesretni Robinson zaglavi na usamljenom otoku, pomoću svojeg razuma i ljudske domišljatosti uspio je ukrotiti prirodu na otoku do te mjere da mu tijekom njegovog boravka od trajanje 28 godina skoro ništa nije falilo. U drugoj polovici romana Robinson shvaća svoj grijeh pred Bogom i ljudima. Naime, osim što je napustio i zlatnu srednju klasu, on je živio život koji nije vrijedan Boga. Tijekom svojeg boravka na otoku uspio je spasiti slučajno Bibliju, koju je počeo čitati. Tijekom čitanja Biblije uspio je naći utjehu u svom samačkom životu i počeo svaki dan moliti i zahvaljivati Bogu što ga nije ubio ili mu dao težu sudbinu. U daljnjem dijelu romana možemo vidjeti Robinsonov odnos spram njegovog slugu Petka, kojem je spasio život, kao odnos kolonizatora i kolonije. Robinson vidi svoj Bogom dan zadatak da podučava Petka i ostale koji će doći na otok o Bogu i o europskom načinu života. Naime, on kasnije gleda na otok kao svoje vlasništvo kao apsolutistički vladar na svoju državu.

Zbog velike popularnosti *Robinsona Crusoea*, počeli su se javljati romani sa sličnom tematikom i radnjom. Uspjeh *Robinsona Crusoea*

možemo vidjeti i po tome da je 1720-ih već preveden na par europskih jezika. U njemačkoj se javlja roman *Robinson der Jüngere* od J. H. Campe, 1779. u Nizozemskoj izlazi roman *Thüringische Robinson*, 1740. u Švicarskoj nastaje u 19. stoljeću *Schweizerische Robinson* od J. D. Wyss. Sve robinsonade prate sličnu tematiku i posebno se ističe usamljeni otok kao raj i *plemeniti divljak* kojeg možemo vidjeti i kod Georgea Forstera i njegovih opisa Tahitija.¹⁴⁰

Prilog 10. Roman *Robinson Crusoe* iz 1719.¹⁴¹

¹⁴⁰ Fohrmann, *Abenteuer und Bürgertum*, 44-55.

¹⁴¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Robinson_Crusoe#/media/File:Robinson_Crusoe_1719_1st_edition.jpg (pristup: 8. 7. 2019.).

6. Zaključak

Možemo reći da je povijest Europe istovremeno i povijest migracija. Iako su ljudi kroz čitavu povijest putovali i istraživali svijet oko sebe, nisu putovanja prije ranog novog vijeka bila učestala pojava kod velikog broja ljudi. Zahvaljujući velikim geografskim otkrićima i razvojem kolonijalizma su putovanja i avanturizam postajala sve češća. Vrhunac avanturizma je 18. stoljeće iz više gore navedenih razloga. Obični ljudi imaju potrebu otići na daleka putovanja

U prvom dijelu smo zahvaljujući drugim znanostima uspjeli shvatiti osnovne povode zašto ljudi putuju od unutarnjih razloga, genetičkim, razlozima o kojima piše Johannes Krause u svojem dijelu *Die Reise unserer Gene* ili o vanjskim gdje ljudi u putovanjima vide mogućnost bogaćenja i povećanje vlastitog ranga. Pored motiva nabrojano su najvažnije vrste putovanja istraživačka i znanstvena putovanja koja su imala za cilj otkriće novih nepoznatih dijelova svijeta. Znanstvena putovanja su pored istraživanja imala za cilj i otkrivanje novih vrsta životinjskog i biljnog svijeta kao i razvoj društvenih i prirodnih znanosti. Kako se građanstvo u 18. stoljeću počelo sve više bogatit i dobivati na značaj razvija se i *Grand Tour* koji je isticao pedagoški karakter samog putovanja i avanture i naravno zadnji dio su bila politička putovanja apsolutističkih vladajućih kuća, koja pored same politike za cilj ima upoznavanje kulture pojedinih zemalja.

U trećem dijelu smo vidjeli kako se percepcija ljudi pod pojmom avanturist promijenila krajem 18. stoljeća za razliku od početka. Avanturistom se više ne smatra osoba koja živi izvan ili na rubu zakon nego osoba koja uz sreću i slučajnost dolazi do uspjeha.

U četvrtom i petom dijelu se bavimo poznatim ličnostima 18. stoljeća i avanturističkom književnosti koji su utjecali da se mijenja percepcija avanturista. Zahvaljujući memoarima, dnevnicima i

romanima koji su bile objavljivani tijekom 18. stoljeća i razvoju tržišta sve više ljudi je čitalo o putovanjima što stvarnih što fiktivnih osoba, ljudi su počeli mijenjati svoju percepciju avanturista.

7. Popis korištenih izvora i literature

1. Brant, Clare. *Mary Wortley Montagu Letters*, (London, 1992).
2. Brenner, J. Peter „Reisen“, u *Handbuch Europäische Aufklärung. Begriffe, Konzepte, Wirkung*, ur. J.B.Metzler. (Stuttgart, 2015)
3. Brillì, Attilio. *Als Reisen eine Kunst was; Vom Beginn des modernen Tourismus; Die >Grand Tour<*. (Berlin, 2012)
4. Buscheimer, Matthias, Kauffmann, Kai, Einführung in die Literatur des Sturm und Drang und der Weimarer Klassik, (Darmstadt,2010)
5. Casanova, Giacomo. *Geschichte meines Lebens*, preveo: Heinrich Conrad, (eClassica, 2012),
6. *Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*, Erster Band A. – Am. (Halle und Leipzig, 1732), 1: , s.v. „Avanturier“ (Johann Heinrich Zedler).
7. Ecker, Georg „Händler als Helden; Funktionen des Unternehmertums in der Neuzeit“, u: *Historische Zeitschrift* ur. Jürgen Müller (Berlin, 2017)
8. Fattinger, Elisabeth. „Gestaltung und Gewinn einer >>Auftragsreise<<; Karl Graf Zinzendorf in Großbritannien (1768)“, u: *Europareisen politischersozialer Eliten im 18. Jahrhundert; Theoretische Neuorientierung – kommunikative Praxis – Kultur- und Wissenstransfer*, ur. Hilmar Tilgner (Berlin, 2002)
9. Fohrmann, Jürgen. *Abenteuer und Bürgertum. Zur Geschichte der deutschen Robinsonaden im 18. Jahrhundert*. (Stuttgart, 1981)
10. Forster, Georg. *Reise um die Welt auf der Resolution unter dem Kommando von Kapitän James Cook*, (Hamburg, 2013)
11. *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart*, Erster Theil, von A-E. 1 sv.(Leipzig, 1793-1801), 1: 27, s.v. „Abenteuer“ (Johann Christoph Adelung).

12. Jelkić, Vladimir. „Robinson Crusoe kao odgovorni gospodar“, *Acta Iadertina*, 15 No. 1 (2018),
13. Krause, Johannes i Trappe, Thomas *Die Reise unserer Gene. Eine Geschichte über uns und unsere Vorfahren.* (Berlin, 2019)
14. Kückler Williams, Christiane. *Erotische Paradiese: zur europäischen Südseerezeption im 18. Jahrhundert*, (Göttingen, 2003),
15. Leibbrand-Wettley, Annemarie. *Formen des Eros. Kultur- und Gesittungsgeschichte der Liebe*, (Freiburg und München, 1972),
16. Martens, W. *Zur Einschätzung des Reisens von Bürgersöhnen in der frühen Aufklärung (am Beispiel des Hamburger 'Patrioten' 1724-1726)*. (Heidelberg, 1986)
17. Michelsen, Peter. „Die Reisen der Lady. Zu den türkischen Briefen der Lady Mary Montagu“, *Arcadia: Zeitschrift für vergleichende Literaturwissenschaft* 16. (1981)
18. Opaschowski, H.W. *Umwelt. Freizeit. Mobilität. Konflikte und Konzepte*. 4. Band der Freizeit- und Tourismusstudien. (Opladen, 1991)
19. Opitz, Claudia. „Kulturvergleich und Geschlechterbeziehungen in der Aufklärung. Lady Mary Montagus 'Briefe aus dem Orient'“ u *Was sind Frauen? Was sind Männer? Geschlechterkonstruktionen im historischen Wandel*. Hr. Christiane Eifert, Angelika Epple i Martina Kessel. (Frankfurt a. M., 1996.)
20. Perić, Zdravko. „Politička psihologija Rousseauova »plemenitog divljaka«, *Filozofska istraživanja*, Vol. 37 No. 1, (2017),
21. Petermann, T. *Folgen des Tourismus. In: Studien des Büros für Technikfolgen-Abschätzung beim Deutschen Bundestag (Hrsg.)*. (Berlin, 1998)
22. Price, Grenfell. *James Cook; Entdeckungsfahrten im Pazifik; Die Logbücher der Reisen 1768 – 1779*, (Wiesbaden, 2012)
23. Schippan, Michael „Die Reise des Prinzen Heinrich von Preußen nach Sankt Petersburg 1770/71“ u: *Europareisen politischer sozialer Eliten*

- im 18. Jahrhundert; Theoretische Neuorientierung – kommunikative Praxis – Kultur- und Wissenstransfer*, ur. Hilmar Tilgner (Berlin, 2002)
24. Schmitz, Alfred, Johann Wolfgang von Goethe, Planet Wissen https://www.planet-wissen.de/geschichte/persoenlichkeiten/johann_wolfgang_von_goethe/index.html (izvor: 9.9.2019)
25. Steinecke, A. *Tourismus. Eine geographische Einführung*. 2. Auflage. (Braunschwei, 2011)
26. Wolfgang von Goethe, Johann. *Italienische Reise*, (e-artnow, 2015),
27. Wortley Montagu, Mary *Briefe aus dem Orient; Frauenleben im 18. Jahrhundert*, prir. i prev. Gabriele Habinger, (Wien, 2006)
28. Zweig, Stefan. *Gesammelte Biografien: Marie Antoinette, Romain Rolland, Casanova, Magellan, Maria Stuart, Nietzsche, Dostojewski, Erasmus, Sigmund Freud, Charles Dickens und mehr*, (e-artnow, 2015),
29. Žeko, Kristina. „Pustolovni dječji romani“, *Život i škola*, Vol. LIV No. 19, (2018)

8. Prilozi

Prilog 1. Naslovna strana Adlenovog riječnika *Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart* (izvor:

<http://www.zeno.org/Adelung-1793/K/adelung-1793-00-0000>

(pristup: 8. 7. 2019.).

Prilog 2. Naslovna strana Zedlerovog leksikona *Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste*

(izvor:[https://www.zedler-](https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&seitenzahl=4&bandnummer=01&view=100&l=de)

[lexikon.de/index.html?c=blaettern&seitenzahl=4&bandnummer=01&](https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&seitenzahl=4&bandnummer=01&view=100&l=de)

[view=100&l=de](https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&seitenzahl=4&bandnummer=01&view=100&l=de) (pristup: 8. 7. 2019.).

Prilog 3. Definicija avanturista u *Das Grosse vollständige Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste* (izvor: [https://www.zedler-](https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&id=537925&bandnummer=s2&seitenzahl=0345&supplement=1&dateiformat=1%27)

[lexikon.de/index.html?c=blaettern&id=537925&bandnummer=s2&sei-](https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&id=537925&bandnummer=s2&seitenzahl=0345&supplement=1&dateiformat=1%27)

[tenzahl=0345&supplement=1&dateiformat=1%27](https://www.zedler-lexikon.de/index.html?c=blaettern&id=537925&bandnummer=s2&seitenzahl=0345&supplement=1&dateiformat=1%27)) (pristup: 8. 7.

2019.).

Prilog 4. Definicija avanture u rječniku *Grammatisch-kritischen Wörterbuch der hochdeutschen Mundart* (izvor:

[http://images.zeno.org/Adelung-1793/K/big/adelung-1793-01-](http://images.zeno.org/Adelung-1793/K/big/adelung-1793-01-0026.png)

[0026.png](http://images.zeno.org/Adelung-1793/K/big/adelung-1793-01-0026.png) (pristup: 8. 7. 2019.).

Prilog 5. Definicija avanturista rječnika *Grammatisch-kritischen Wörterbuch der hochdeutschen Mundart* (izvor:

[http://images.zeno.org/Adelung-1793/K/big/adelung-1793-01-](http://images.zeno.org/Adelung-1793/K/big/adelung-1793-01-0027.png)

[0027.png](http://images.zeno.org/Adelung-1793/K/big/adelung-1793-01-0027.png) (pristup: 8. 7. 2019.).

Prilog 6. Dijelovi Sekstanta (izvor:

<https://hr.wikipedia.org/wiki/Sekstant> (preuzeto: 11. 7. 2019.)

Prilog 7. Pogled kroz Sekstant (izvor: [https://www.planet-](https://www.planet-schule.de/sf/multimedia-lernspiele-detail.php?projekt=cook)

[schule.de/sf/multimedia-lernspiele-detail.php?projekt=cook](https://www.planet-schule.de/sf/multimedia-lernspiele-detail.php?projekt=cook) (preuzeto:

11. 7. 2019.)

Prilog 8. Karta ruta prve (crvene), druge (zelene) i treće (plave, isprekidane nakon njegove smrti) James Cook ekspedicije (izvor:

<http://rickpotvinflatearth.blogspot.com/2015/09/captain-james-cook-is-not-useful.html> (preuzeto 13. 7. 2019.)

Prilog 9. *Reise um die Welt* iz 1778. (izvor: http://www.deutschestextarchiv.de/book/view/forster_reise01_1778?p=12 (preuzeto: 13. 7. 2018.)

Prilog 10. Roman Robinson Crusoe iz 1719. (izvor: https://en.wikipedia.org/wiki/Robinson_Crusoe#/media/File:Robinson_Crusoe_1719_1st_edition.jpg (pristup: 8. 7. 2019.).